

MODEL ZAWODOWYCH STUDIÓW PIERWSZEGO STOPNIA Z PERSPEKTYWY PAŃSTWOWYCH WYŻSZYCH SZKOŁACH ZAWODOWYCH*

Adam Juszkiewicz, Andrzej Kolasa, Tomasz Winnicki

1. Misja Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych

Od 1998 do 2006 roku powołano 34 Państwowe Wyższe Szkoły Zawodowe. W większości uczelnie te zostały zlokalizowane w miejscowościach oddalonych od ośrodków akademickich, w których bądź nie było możliwości podjęcia studiów, bądź też te możliwości były ograniczone do studiów płatnych w szkołach prywatnych, na ogół prowadzących kształcenie w ograniczonym zakresie dziedzin wiedzy, głównie na kierunkach biznesowych oraz zarządzania i marketingu.

Znacznie szersza oferta edukacyjna PWSZ obejmuje, poza wymienionymi, również takie ważne dziedziny i typy studiów, jak techniczne, medyczne i rolnicze oraz nauczycielskie, jest w szczególności skierowana do młodzieży pochodzącej z rodzin słabszych ekonomicznie, dla której wysokie koszty kształcenia w dużych ośrodkach akademickich stanowią praktycznie barierę nie do pokonania i z tego powodu ta grupa młodych obywateli nie podejmowała, a w wielu przypadkach również nadal nie podejmuje, dalszej edukacji – kształcenia na studiach wyższych. Z przeprowadzonych w latach 1998-2001 sondaży wśród studentów PWSZ w Tarnowie (takie sondaże były również przeprowadzane w wielu innych PWSZ) wynika, iż prawie połowa z nich nie podjęłaby studiów ze względów ekonomicznych, gdyby ta uczelnia nie powstała w ich sąsiedztwie, bowiem koszty utrzymania studenta, na przykład w Tarnowie, zwłaszcza przy mieszkaniu z rodziną, są co najmniej dwukrotnie niższe niż w Krakowie lub innym mieście akademickim w Polsce. Jeszcze wyższy jest odsetek rodzin, w których studia w PWSZ są pierwszym wypadkiem wyższej edukacji w rodzinie, co badano w Jeleniej Górze. Młodzież pochodząca z małych ośrodków wiejskich i miejskich, o niskim statusie materialnym, uzyskała, z powstaniem PWSZ, korzystne warunki do podjęcia studiów. Uczelnie te prowadzą przede wszystkim studia stacjonarne – bezpłatne, w których studiującym przysługuje pomoc materialna w postaci stypendiów socjalnych, a od drugiego roku również stypendiów naukowych, za dobre wyniki w studiowaniu.

Tak więc w PWSZ realizowany jest w pełni jeden z głównych celów wpisanych w misję tego typu uczelni: pomoc młodzieży z małych ośrodków wiejskich i miejskich, słabszej ekonomicznie, w uzyskaniu wyższego wykształcenia. Drugim równie ważnym celem jest dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb lokalnego rynku pracy i planów rozwojowych danego regionu. Dotyczy to między innymi kształcenia absolwentów różnorodnych studiów, z zakresu nauk ścisłych i technicznych, na potrzeby przedsiębiorstw z branży *high-tech* oraz produkujących wysoko przetworzone produkty i komponenty przeznaczone do dalszego wytwarzania.

Kierunki i specjalności z tego zakresu kształcenia, w których absolwenci są i będą szczególnie poszukiwani, zarówno na rynku pracy lokalnym, jak na ogólnopolskim, a nawet międzynarodowym to: matematyka (np. specjalność matematyka finansowa) fizyka techniczna, chemia stosowana, energetyka, informatyka stosowana, automatyka, robotyka, elektronika, telekomunikacja, inżynieria i technologie materiałowe, ochrona i inżynieria środowiska, zarządzanie i organizacja produkcji, nie lekarskie zawody medyczne, zawody rolnicze i inne.

Tak więc ważnym rynkiem pracy, dla którego w PWSZ prowadzi się kształcenie, są szeroko rozumiane usługi świadczone na rzecz lokalnych społeczności. Wymienić należy w szczególności:

- kształcenie urzędników administracji samorządowej,
- kształcenie kadr placówek ochrony zdrowia na kierunkach: pielęgniarstwo, analityka medyczna, fizjoterapia, ratownictwo medyczne i inne,
- kształcenie nauczycieli w zakresie nauk ścisłych i humanistycznych, języków obcych, wychowania fizycznego i innych, których deficyt odczuwany jest szczególnie w szkołach wiejskich,
- kształcenie specjalistów rolnictwa, przetwórstwa rolno-spożywczego, turystyki (w tym agroturystyki) i innych.

Profil kształcenia w PWSZ jest bardziej nakierowany na wiedzę i umiejętności praktyczne, gdyż takich absolwentów pracodawcy cenią sobie najbardziej.

2. Model i miejsce PWSZ w *Procesie Bolońskim*

Proces Boloński postuluje tworzenie przestrzeni edukacyjnej na poziomie wyższym, w której jest zachowana równowaga między różnorodnością kształcenia a drożnością poszczególnych stopni kształcenia (I cykl – licencjat/inżynier, II cykl – magister, III cykl – doktor). Różnorodność kształcenia jest rozumiana jako możliwość kształcenia zarówno przez różne formach studiów – stacjonarnych lub niestacjonarnych oraz kształcenia na odległość, ale także jako możliwość kształcenia na kierunkach, a w nich w specjalnościach, o różnych profilach, które mogą mieć albo bardziej akademicki, albo bardziej zawodowy charakter.

Tworzenie barier między cyklami, kierunkami, specjalnościami lub profilami kształcenia jest sprzeczne z duchem *Procesu Bolońskiego*. Uczelnie mogą określać warunki przyjęcia na II i III cykl kształcenia, ale warunki te muszą być takie same zarówno dla własnych absolwentów, jak też dla absolwentów spoza uczelni.

Absolwenci studiów licencjackich i inżynierskich PWSZ otrzymują dyplomy, które dają uprawnienia do podejmowania dalszej nauki na II cyklu w całej Unii Europejskiej i powinny być uznawane na całym jej obszarze, również w kraju.

Niezgodna zatem z duchem *Procesu Bolońskiego* jest praktyka niektórych uczelni akademickich w Polsce ograniczająca, a nawet uniemożliwiająca absolwentom PWSZ, wstęp na studia stacjonarne (bezpłatne) na II cykl kształcenia. W uczelniach tych absolwentom tym często proponuje się jedynie studia niestacjonarne (płatne).

Państwowe Wyższe Szkoły Zawodowe mają do odegrania znaczącą rolę w realizacji *Procesu Bolońskiego*, w tworzeniu w Polsce odpowiedniej, optymalnej, przestrzeni edukacyjnej, zapewniającej szeroką dostępność do studiów na I cyklu kształcenia oraz w osiągnięciu postulowanej różnorodności kształcenia na kierunkach i specjalnościach o różnych profilach. Preferowany, przez te uczelnie, zawodowy charakter kształcenia, nakierowany bardziej na uzyskanie przez absolwentów wiedzy, kompetencji i umiejętności przydatnych w praktyce, znacznie wzbogaca różnorodność oferty edukacyjnej..

Szkolnictwo wyższe w Polsce powinno tworzyć zharmonizowaną strukturę, w której oferta edukacyjna w I, II i III cyklu kształcenia na poziomie wyższym jest skierowana do możliwie najszerzej grupy obywateli, a wiedza i zdolności powinny być jedynym kryterium w kwalifikowaniu na poszczególne poziomy edukacji.

Ustawa *Prawo o szkolnictwie wyższym* (z 27 lipca 2005), w swoich zapisach oraz w towarzyszących jej rozporządzeniach, uwzględnia w zasadzie wszystkie postulaty formułowane w deklaracjach i dokumentach oficjalnych, które składają się na umowę międzynarodową nazywaną *Procesem Bolońskim*. Ustawa wprowadza jako obowiązujące podstawowe wyznaczniki *Procesu Bolońskiego*, takie jak:

- zapewnienie wysokiej jakości kształcenia,
- wdrożenie trójstopniowego systemu studiów,
- zapewnienie rozpoznawalności i uznawalności kwalifikacji.

Aby przybliżyć działanie ostatniego z tych wyznaczników, a także zapewnić większą mobilności studentów w edukacyjnej przestrzeni krajowej i europejskiej, *Ustawa* wprowadza, jako powszechnie obowiązujący, system zaliczania osiągnięć studenta za pomocą punktów *ECTS (Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów Kredytowych)*. W systemie *ECTS* ukończenie studiów I cyklu (stopnia) w zależności od rodzaju i kierunku studiów wymaga zgromadzenia 180-240 punktów, co w przypadku przyjęcia, iż na jeden semestr przypada 30 punktów *ECTS* oznacza, że studia I stopnia mogą, a przeważanie powinny, być realizowane w 6 – 8 semestrów.

Wprowadzenie systemu punktów *ECTS* do układu zaliczania osiągnięć studenta, w bardzo istotny sposób musi zmienić dotychczasowe podejście do regulaminów studiów w wielu kwestiach, wśród nich zaliczania lub nie zaliczania kolejnych semestrów lub lat studiów, czy powtarzania nie zaliczonych przedmiotów, z czym wiąże się również konieczność nowego spojrzenia na regulamin udzielania pomocy materialnej studentom.

3. Profil kształcenia realizowany w PWSZ

W PWSZ, jak już wspomniano, jest na ogół realizowane kształcenie na kierunkach i specjalnościach, preferujące *zawodowy* charakter studiów. Zasadniczymi elementami różniącymi ten profil od profilu *akademickiego*, dominującego w uczelniach uniwersyteckich, są programy studiów uwzględniające w większym stopniu wiedzę praktyczną w danym przedmiocie studiów, nakierowane na uzyskiwanie przez studentów kompetencji i umiejętności niezbędnych do wykonywania określonego zawodu. W profilu *zawodowym* istotnym elementem programu studiów są praktyki zawodowe realizowane w wymiarze 15 – 30 tygodni.

W trakcie tych praktyk studenci nie tylko zapoznają się z kierunkami działalności, strukturą organizacyjną czy też systemami zarządzania konkretnego przedsiębiorstwa lub instytucji, lecz także w wielu przypadkach, praktyka jest wykorzystywana do zbierania materiałów lub do przeprowadzenia badań do dyplomu. Jest też często przyczółkiem do późniejszego podjęcia pracy, dzięki kontaktom nawiązanym w czasie praktyki oraz zaprezentowanie swoich możliwości.

Program studiów o profilu *zawodowym* powinien zawierać wszystkie przedmioty podstawowe i kierunkowe przewidziane w standardzie nauczania danego kierunku studiów oraz przedmioty specjalizacyjne charakteryzujące daną specjalność zawodową. Nawet kierunki, wywodzące się z dziedzin podstawowych, uznawane za typowo *akademickie*, mogą mieć profile *zawodowe*, tworzone najczęściej przez wykorzystanie otrzymanych uprawnień do kształcenia na więcej niż w jednym kierunku studiów lub przez bardziej *zawodowe* profilowanie specjalności w obrębie uprawianego kierunku studiów, na mocy decyzji Senatu. Przykłady takich hybrydowych kierunków przytoczono już wcześniej, ale jest to tylko część znacznie szerszej gamy możliwości.

Tworzenia w PWSZ specjalności zawodowych w obrębie zatwierdzonego przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego kierunku studiów, bez konieczności przeprowadzania formalnych procedur, powinno być jak najszerszej wykorzystywane. Pozwala bowiem na szybkie reagowanie na potrzeby rynku pracy w danym regionie. Jedynym warunkiem, jaki musi być bezwzględnie spełniony to pełna realizacja treści programowych ujętych w standardach nauczania kierunku, z którego specjalność się wywodzi, bo tylko w tym wypadku można uzyskać dostępność do studiów II stopnia realizowanych przez uczelnie akademickie.

Studia na licencjackich specjalnościach zawodowych mogą być, zgodnie z *Ustawą*, realizowane w 6 – 8, a studia inżynierskie w 7 – 8 semestrów. Na ogół w PWSZ studia licencjackie zamykają się w 6 semestrach, a studia inżynierskie oraz medyczne trwają 7 – 8 semestrów.

Jest absolutnie konieczne wydłużenie okresu studiów pielęgniarskich do 8 a nauczycielskich minimum do 7 semestrów. W przypadku studiów pielęgniarskich standard przewiduje realizację zajęć teoretycznych i praktycznych w wymiarze 4780 godzin i jest niemożliwe wypełnienie tego programu w ciągu 6 lub nawet 7 semestrów, jak to ma miejsce w chwili obecnej. Zgodnie z *ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym* kształcenie nauczycieli na studiach I stopnia, dające uprawnienia do nauczania w szkołach podstawowych i gimnazjach, jest dwuprzmiotowe; jeden z nich stanowi przedmiot główny, a drugi dodatkowy. A więc jest to kształcenie dwuspecialnościowe. Specjalność główna ma dać przygotowanie do prowadzenia zajęć lub nauczania przedmiotu określonego przez kierunek lub specjalność studiów. Specjalność dodatkowa – w I wariantcie również daje przygotowanie do prowadzenia zajęć lub nauczania drugiego przedmiotu, a w II wariantcie specjalność dodatkowa może przygotować do prowadzenia zajęć w zakresie ścieżek edukacyjnych realizowanych w gimnazjach, takich jak: edukacja czytelnicza i medialna, edukacja ekologiczna, edukacja prozdrowotna, wychowanie do życia w społeczeństwie, wychowanie do życia w rodzinie, wychowanie regionalne – dziedzictwo kulturowe w regionie, wychowanie patriotyczne i obywatelskie, ale także w tym wariantcie specjalność dodatkowa może przygotowywać do prowadzenia zajęć w zakresie profilaktyki i terapii zdrowotnej.

Mamy więc *de facto* do czynienia z dwoma profilami kształcenia nauczycieli: pierwszym – w którym zarówno specjalność główna jak dodatkowa, przygotowują do nauczania przedmiotów i drugim – w którym specjalność główna przygotowuje do nauczania przedmiotu, a specjalność dodatkowa przygotowuje do prowadzenia zajęć w zakresie ścieżek edukacyjnych lub w zakresie profilaktyki i terapii zdrowotnej. O ile w wariacie drugim program studiów specjalności dodatkowej może być zrealizowany w minimalnym wymiarze 360 godzin, przewidzianym w rozporządzeniu do *Ustawy*, to w wariacie pierwszym program studiów specjalności dodatkowej musi zawierać wszystkie treści, jakie są podane w standardzie nauczania kierunku, któremu odpowiada dany przedmiot i jego realizacja wymaga znacznie więcej czasu. W wariacie drugim minimalna liczba godzin może wynosić 2560 (2200 + 360), a w wariacie pierwszym może nawet osiągnąć 4000 godzin. Dwuprzedmiotowe studia nauczycieli muszą zapewnić możliwość nauczania wiodącego przedmiotu w całym zakresie gimnazjum, a dodatkowego co najmniej w klasach szkoły podstawowej.

Rozwiązania szczegółowe, przyjęte przez różne PWSZ, wskazują na dużą ich różnorodność i niejednoznaczne wnioski, na przykład dotyczące efektów kształcenia nauczycieli dwóch języków obcych, przy wydłużeniu studiów do 8 semestrów,. Co wprowadzono w Kolegium Karkonoskim, kształcąc nauczyciela filologa, przygotowanego do uczenia, na poziomie podstawowym, drugiego języka zachodniego.

4. Specjalna misja w kształceniu osób niepełnosprawnych

Czarną plamą na świetnie, przynajmniej ilościowo, rozwijającym się wyższym kształceniu w Polsce, w ostatniej dekadzie, jest znikomy procent podejmujących studia w znacznej populacji młodzież niepełnosprawnej, o różnych fizycznych niedoborach wrodzonych lub nabytych.

PWSZ, które są ulokowane najbliżej przeważającej części tych potencjalnych studentów, mają w tym zakresie do spełnienia specjalną rolę. Polega ona na dotarciu do indywidualnych przypadków, objęcia ich opieką, w której, w wymagającym kilku lat rekrutacyjnym okresie przygotowawczym, należy zapewnić psychologiczną pomoc w przezwyciężeniu bariery poczucia niższej wartości, a często również edukacyjnych niedoborów niższych szczebli kształcenia.

Osoby te w okresie studiów wymagają szczególnej opieki ze strony władz szkoły. Podstawowy standard tej opieki nie może ograniczać się do usunięcia barier w ruchu na kampusie i około niego, ale powinien przechodzić do zorganizowanej pomocy, przez metody nauczania oraz aktywności wolontariatu studenckiego.

Możliwe i wskazane jest różnorodne wychodzenie poza standard podstawowy, przez organizowanie różnych form i skali systemów rehabilitacji zdrowotnej, która we wszystkich wypadkach powinna być obligatoryjnym ekwiwalentem programowych zajęć z wychowania fizycznego. Od tych zabiegów mogą być zwolnione wyłącznie osoby z ostrymi stanami chorobowymi.

Właśnie zawodowy profil kształcenia w PWSZ jest najbliższy potrzebom niepełnosprawnych, a różnorodność form organizacji indywidualnego toku studiów, powinna minimalizować udrękę poruszania się tych osób w nieprzyjaznym otoczeniu. Zawody informatyczne, translatoryka z języków obcych, fizjoterapia (w tym w szczególności suchy masaż) oraz dalsze zawody i ich specjalności, nie wymagające dużej mobilności, są świetną ofertą dla osób na wózkach inwalidzkich lub niewidomych.

5. Jeden czy dwa typy kształcenia pierwszego stopnia?

Uczelnie akademickie, włączone od lat 50. minionego stulecia do systemu jednolitych studiów magisterskich, nie rozstawały się z nim z entuzjazmem, pod naciskiem kanonów *Procesu Bolońskiego*. Równoległe działająca ustawa o *Wyższych szkołach zawodowych* (26 czerwca 1997) sprawiła, że ograniczone do kształcenia na pierwszym stopniu PWSZ, przyjęły ten model jako dobrodziejstwo stwarzające ich absolwentom dostęp do dalszych szczebli wyższej edukacji.

Wspomniana ustawa, obok rygorystycznych norm minimum (80%) programu nauczania na studiach zaocznych w stosunku do dziennych oraz wymaganej przewagi liczby studiujących dziennie nad studiującymi zaocznie, a także wprowadzenia do systemu szkolnictwa wyższego pierwszej komisji akredytacyjnej, określiła również minimum praktyki zawodowej (15 tygodni!) oraz przyjęła specjalność za podstawowy moduł edukacji wyższej. Stwarzało to bardzo elastyczne warunki podejmowania kształcenia, odpowiadającego wyzwaniom lokalnego rynku pracy.

Kolejne nowelizacje ustawy akademickiej z 1990 roku, zwłaszcza ta likwidująca „samodzielność” specjalności, przyporządkowująca ją kierunkowi studiów, przy nieproporcjonalnym zwiększeniu związanego z tym zabiegiem minimum kadrowego, spowodowały okresowe problemy PWSZ, które zostały jednak przezwyciężone. Istotną zmianą *in minus* było zmniejszenie wymiaru praktyk zawodowych.

Choć organizacja tego elementu kształcenia zawodowego, we wcześniejszym wymiarze, jest przedsięwzięciem niezwykle trudnym, przy braku jakichkolwiek motywacji finansowych po stronie jednostek gospodarczych przyjmujących praktykantów, to nie powinno być odwrotu od tej ważnej formy pragmatycznego kształcenia. Należy przy tym ponawiać i intensyfikować postulat do ustawodawców o uwzględnienie tego czynnika motywacyjnego w państwowym systemie podatkowym przedsiębiorstw.

Nie tylko w naszym kraju uczelnie prowadzące dotąd jednolite studia magisterskie nie przyjęły z entuzjazmem ich podziału, zgodnego z wymaganiami *procesu Bolońskiego*. Praktyka polskich szkół akademickich jest w tym zakresie krótsza niż PWSZ. Te ostatnie stwierdziły dawno konieczność wydłużania okresu studiów pierwszego stopnia, aby w pełni zrealizować program i zapewnić jakość kształcenia. Dotyczy to w szczególności studiów, których unijne standardy znacząco (czasem dwukrotnie, jak w kierunkach medycznych) przekraczają minima krajowe. Konieczne jest pilne usankcjonowanie ponoszenia zwiększonych kosztów takiego kształcenia.

6. Podsumowanie

Odpowiadając na pytanie postawione w poprzednim rozdziale należy, z punktu widzenia PWSZ, stwierdzić że:

- standardy kształcenia pierwszego stopnia powinny być identyczne w szkołach akademickich i zawodowych;
- należy zapewnić pełną drożność absolwentom szkół zawodowych do kształcenia na drugim stopniu, bez jakichkolwiek dyskryminujących ograniczeń – na zasadzie otwartej rekrutacji konkursowej;
- należy stworzyć finansowe możliwości wydłużania okresu studiów do 7 lub 8 semestrów, tam gdzie wymaga tego spełnienie międzynarodowych standardów kształcenia lub inne wymagania takiej jak dwuprzedmiotowe studia nauczycielskie;
- należy dopuścić różne opcje realizacji studiów nauczycielskich pod jedynym warunkiem wypełnienia norm standardów nauczania – dotyczy to zwłaszcza różnej kompozycji kierunków i specjalności kształcenia dwuprzedmiotowego, przy czym blok przedmiotów pedagogicznych nie może być warunkowany prowadzeniem przez szkołę kierunku studiów z zakresu pedagogiki;
- należy zrównać warunki finansowania kształcenia w PWSZ, z tymi w szkołach akademickich, w obszarach wyższej edukacji, które nie są finansowane przez MNiSzW – w szczególności bardzo drogiej studiów medycznych, ale również artystycznych oraz obronnych i służb cywilnych;
- należy umożliwić zainteresowanym uczelniom wychodzenie ponad standardowe wymagania minimum praktyk zawodowych i stworzyć ustawowe warunki wspierające przyjmowanie praktykantów przez jednostki gospodarcze;
- należy umożliwić systemowy dostęp PWSZ do środków na badania naukowe (nie obligatoryjne w świetle ustawy), zwłaszcza te przeznaczone na rozwój własnej kadry nauczycieli akademickich.

---

* *Opracowanie jest odpowiedzią na życzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego wyrażone na naradzie 29 listopada 2006 roku i jest wynikiem dyskusji przeprowadzonej przez Zgromadzenie Plenarne Konferencji Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych w Sulechowie 27 stycznia 2007.*